

Mátrai László elvtársnak

a Hermann István kandidátusi értekezése bíráló bizottsága elnökének.

Mivel a Béke Tanács stockholmi ülészakára már április 24-én reggel kell elutaznom, legnagyobb sajnálatomra nem vehetek részt a bíráló bizottság munkájában. Mégis szeretném Hermann István elvtárs kandidátusi értekezéséről kialakult véleményemet röviden elmondani és ezért kérem az itt következő levél felolvasását.

Hermann István komoly érdeme, hogy a magyar irodalom és esztetikai gondolkodás egy igen fontos és eddig feletten kényesnek tekintett kérdéséhez, mely a történet kulcskérdései közé tartozik, nemcsak bátran, hanem komoly és önálló kutatások alapján hozzájárul.

Véleményem szerint helyesen elemzi azokat az okokat és körülményeket, melyek megakadályozták, hogy a polgári történetírás a valóságnak megfelelő képet alkosson ki Arany János költői és gondolkodói működéséről. Arra is helyesen mutat rá, hogy ilyen megoldást csak a marxizmus adhat. De sajnós marxista kutatásunk eddig még nem vetette rá magát a szükséges energiával erre a kérdésre. Hermann elvtárs értekezése tehát komoly hiányt pótol és remélem, hogy a körülötte meginduló viták szintén hozzá fognak járulni e fontos probléma további tisztázásához.

Mindenekelőtt : helyeslem Hermann elvtárs kiindulási pontját: Petőfi és Arany teljes politikai és eszmei egységét 48 előtt és 48-49-ben. /A különbségekre az értekezés rámutat./ Ez nemcsak szembehelyezkedést jelent az eddig uralkodott polgári felfogással, mely a történelmet meghamisító "Arany-legenda" alapjává lett, hanem komoly nekiindulást jelent afelé, hogy a 48-at közvetlenül megelőző szakasz sajátosságait helyesen értékeljük. S mivel ebben az időben a magyar irodalom egy talán soha többé el nem ért csúcsig emelkedett, mivel e szakasz művészi sajátosságai olyan természetűek, melyek egyedül állnak a világirodalom történetében, társadalmi és művészi jellegének marxista feltárása nagyon fontos feladat számunkra.

Csak ha helyesen tudjuk értékelni a 48 előtti és a 48-49-es Arany János működését lehet a történelmi igazságnak megfelelő képet adni egész személyiségéről, helyéről a magyar költészet és esztetikai gondolkodás történetében. Ez az "Arany-legenda" szétrombolásának központi kérdése: a kiegyezést támogató

az irodalmi Deák-párthoz tartozó 67 utáni epigonizmus és irodalmi reakció "klasszikusa" helyébe a tragikus Arany lép. Ez a fordulat nemcsak az itt tárgyalt korszak helyes felfogásához ad kulcsot, hanem a későbbi irodaloméhoz is. Azt hiszem e kérdés tisztázása lényegesen hozzásegít ahhoz, hogy - az eddigi kutatásunkban gondosan és diplomatikusan - elkerült nyugat-korszak esztetikai ideológiáját is helyesen tudjuk értékelni.

Sajnos itt nem áll módomban ezt a sokrétű és jelentős kérdést még csak vázlatosan is érinteni. Csak egy - a szóban forgó értekezés alapkérdéseivel szorosán összefüggő - problémát szeretnék kiemelni. Ez a 48-as forradalom gondolati, elvi hagyományainak elhalványulása a későbbi magyar közéletben és irodalomban.

A társadalmi okok elemzése itt túl messzire vezetne. Csak azt emelem ki, hogy a történelmi tények logikája következtében a nemzeti függetlenség kérdése nálunk messzemenően eltakarta a demokratikus forradalom szociális kérdéseit, elsősorban a gyökeres agrárátalakulásait. Ez már a forradalom idején is kifejezésre jutott, de még jobban megerősödött Világos után.

E történelmi helyzetben következik, hogy 48 nem állított föl sem társadalomelméletileg, sem világnézetileg gyökeres átalakító programot a magyar nép részére, ami vezető és irányító lehetett volna számára a z ellenforradalom nehéz éveiben. E helyzetet akkor tekinthetjük át a legjobban, ha összehasonlítjuk az orosz fejlődéssel, a Bilinszkij-től Csernisevszkij-ig terjedő korszakkal, hozzákapcsolván az azt követő sötét időket. Ha ebben a tekintetben a forradalom, Petőfi ideáljaihoz ragaszkodó Arany János helyzetét összehasonlítjuk Szaltikov-Scsedrinével, Nyekraszové-val, stb. akkor világosan láthatjuk: mennyivel konkrét ebb, a megváltozott új helyzetben is irányítató segítséget adhatott az a forradalmi átalakuláshoz hű maradt írónak Csernisevszkij filozófiája, mint Aranynek Petőfi költészete és személyiségének emlékei.

Nálunk bizonyos körökben még ma is divat filozófiai fejlődésünk gyengéit elkendőzni és arra a kényelmes álláspontra helyezkedni, hogy Petőfi, Ady, József Attila stb. világnézeteinek elemzése pótolhatja a hiányzó magyar filozófiai gondolkodókat. Konkrét esetben konkrétan látható e felfogás tarthatatlansága. Csernisevszkij magarendű általánosításából pl. Szaltikov - Scsedrin valóságos tudományosan és világnézetileg megalapozott utmutatásokat kaphatott arra, hogy gyökeresen más körülmé-

nyek között, milyen módszerrel mérje fel a tényeket, milyen elmélet alapján foglaljon állást hozzájuk. Petőfi csak költői és erkölcsi példakép lehetett Arany számára. Erősítés, hogy ne kapituláljon, de pozitív és konkrét iránymutatásokat az ő verseiből és prózájából a dolog természeténél fogva nem kaphatott. / Ez nem Petőfi bírálatát jelenti, kizárólag azokét, akik a tények eltorzításával olyan szerepet akarnak neki tulajdonítani, amelyet lényé legpozitívabb tulajdonságai következtében nem tölthetett be, amelyhez hasonlót senki sem várt vagy követelt Shelley-től vagy Bérangé-tól, Heiné-től, vagy Nyekraszov-tól./

Ez a kitérés elvezet az Arany tragédiához. Hermann elvtárs helyesen, gondos és részletekbe menő elemzés alapján találóan rajzolja meg az Arany tragédia körvonalait. Az egyik oldalon: Arany szubjektive hű marad 48 plebejus hagyományaihoz, Petőfi hagyományaihoz. A másik oldalon: az ellenforradalom, a kapitalizmus fejlődésének bonyolult körülményei között nem tudja megtalálni a forradalmi eszelekvést, a forradalmi költészet valóságos konkrét útját. / Csak akkor, amikor az elnyomott nemzeti függetlenség dalnoká lesz legjobb balladáival./

Ez valóságos, igazán dialektikus, tragikus elmentmondás. És Hermann elvtárs helyesen teszi, hogy ezt a központi kérdést állítja fejtegetéseinek középpontjába.

E levél feladata nem lehet ez utvonalat részleteiben követni. Csupán arra szeretnék még rámutatni, hogy Hermann elvtárs - ellentétben nem egy irodalomtörténészünkkel gyakorlatával - nem elégszik meg a fejlődési szakaszok "globális" jellemzésével, hanem a társadalmi elemzésben is a részletekbe megy és a fejlődés hullámzásait is igyekszik gondolatilag követni. Ezáltal világosabbakká válnak Arany János kísérletezései, utkeresésének egyes szakaszai. Mégpedig nemcsak társadalmilag, hanem innen levezetve műfajilag, esztetikailag is.

Ez a konkrétságra törő társadalmi elemzés vet aztán fényt Arany viszonyára az irodalmi Deák-párthoz. Ez magyarázza meg a magyar fejlődés szempontjából oly fontos esztetikai állásfoglalásait mint nézeteit a tragikumról, az epikai hitelről, stb.

Nem kétséges, hogy irodalmunk, esztetikánk ilyen kulcskérdése még sok vitát fog kiváltani. De meggyőződésem, hogy Hermann elvtárs a döntő kérdést helyes irányban ragadta meg és ezáltal az eljövendő vitákat termékenyebbé teheti az eddigieknél.

Ilyen értelemben tartom uttörő munkának Hermann elvtárs kandidátusi értekezését, mely így szerintem bőven rá-
szolgál a kandidátusi grádus elnyeréséhez. Egyuttal előre is
köszönöm a bizottságnak, hogy megengedte véleményem nyilvános
elmondását.

Budapest, 1956 március 30.

Lukács György.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

164227-1175/5

MTA II. Osztálya Vezetőségének

Tisztelt Mátrai Elvtárs !

Nagyon sajnálom, hogy az arra illetékesek nem kérdeztek meg előzetesen, vállalom-e a Filozófiai Bizottság tagságát. 1963 nyarán beható beszélgetést folytattam Kállai Gyula elvtárssal. Akkor kijelentettem neki; bármi okból történt, hogy 1957 után elvesztettem összes funkcióimat, azokat nem óhajtom többé visszanyerni, részben szubjektív okokból /korom, munkám/, részben objektív meggondolásokból. Mivel azóta egyik tekintetben sem állott be lényeges változás, ma is megmaradok ennél az elhatározásomnál. Ezért kérem az Osztályvezetőséget: töröljön a Filozófiai Bizottság tagjainak sorából.

Kommunista üdvözléssel

Budapest, 1964 dec.28. Lukács György

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Budapest, 1967. december 21.

144627-175/7

Magyar Tudományos Akadémia
II. Osztályának

Mátrai László osztálytitkárnak

Kedves Mátrai Elvtárs !

Megkaptam az Osztály köriratát az akadémiai díjakat illetően.

Ajánlom az I. fokozatra Heller Ágnes: "Az aristotelési etika és az antik ethos" c. művét. Heller Ágnes kandidátus, ez év november havában sikerrel védte meg doktori értekezését /a TMB végleges döntése még eddig nem történt meg/. Az MTA Szociológiai Kutatócsoportjának tudományos munkatársa.

Heller Ágnes munkáját a magyar marxista filozófiatörténet kiemelkedő jelenségének tartom. Egyrészt ő az első, aki felhasználva Marx megjegyzéseit és a modern haladó tudomány eredményeit Aristotelest helyesen állította be az antik osztályharcok történetébe. Ez nemcsak az athéni polis-demokrácia felbomlásának jelentőségét méri fel, hanem annak társadalmi szükségességét, miért volt Aristoteles az első, aki az ioniai természetfilozófia eredményét és módszerét szerves kapcsolatba hozta az Athénben kialakult fejlődéssel. Másrészt a könyv jelentősége nem merül ki e történeti tények helyes elemzésében. Heller Ágnes megmutatja Aristoteles etikai gondolkodásának jelenlegi aktualitását.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

./.

6

Már Marx rámutatott arra, milyen mélyen elemezte Aristoteles az árucserre szerkezetét; modern haladó filozófiai kutatók feltárták Aristoteles nagy érdemeit a munka és a teleológia összefüggésének felderítése körül. Ilyen hagyományokra támaszkodva veti fel Heller Agnes az aristotelési etika mai aktualitásának problémáját. Ez nemcsak a legjobb marxi hagyományok folytatása és továbbvitele, hanem rendkívül aktuális kérdés, amennyiben korunk marxizmusa szenvedéllyel keresi az etika helyét a marxizmus világképzésében.

Tudom, hogy itt doktori értekezésről van szó. Azonban a mű rendkívüli jelentősége következtében, remélem a bizottság ebben a kérdésben is a mindennapi gyakorlatos talmelő pozitív döntést fog hozni.

Kommunista Hírvézzlettel

Lukács György

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Budapest, 1968. V.16.

Tisztelt Mátrai elvtárs !

Vettem május 10-iki levelét és ennek értelmében mellékelem 1967-ben megjelent munkáimat. Mivel ebben az évben egy nagy munkán dolgoztam, kevés kisebb tanulmány jelent meg tőlem. Ezek közül kiemelendőnek csak azt a beszélgetést tartom, amely a Népszabadság 1967. dec.24-iki számában jelent meg.

Könyvek megjelentek:

Georg Lukács Werke Band 8 Der Junge Hegel
Luchterhand, Neuwied

Schriften zur Ideologie und Politik ugyanott

Über die Besonderheit als Kategorie der Aestetik ugyanott

Lenin ugyanott

Gespräche mit Georg Lukács Rowohlt, Hamburg

Die Grablegung des alten Deutschlands ugyanott

Faus und Faustus ugyanott

Balzac et le Realisme francais Maspero, Paris

Thomas Mann ugyanott

Storia e coscienza di Classe Sugar Editore, Milano

Estetica III&IV. köt. Grijalbo, Barcelona

Significacion actual del realismo critico /II. kiadás/
ERA, Mexiko

El asalto a la razón Estudios, Kuba

Goethe i el seu temps, Edicions 62. Barcelona /katalán nyelven/

Existencialismo x ou marxismo Editóra Senzala
S.Paulo Brazilia

Metafyzika tragédie Edice Dilna, Křgá Prága

Kommunista üdvözlettel

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.